

УДК 821.161.2

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3\(21\)-406-419](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3(21)-406-419)

Чорний Ігор Віталійович доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства, Харківський національний університет внутрішніх справ, пр. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080, тел.: (0557) 341-61-55, <https://orcid.org/0000-0001-6079-1746>

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ РЕТРОДЕТЕКТИВІ

Анотація. Сучасний український історико-кримінальний роман (або ретродетектив) як жанр з'явився у вітчизняній літературі порівняно нещодавно, наприкінці ХХ – початку ХХІ століть, проте вже встиг завоювати прихильність читацької аудиторії і привернув до себе увагу дослідників-літературознавців. Серед численних проблем, пов'язаних з функціонуванням цього різновиду кримінального жанру, одне з чільних місць посідає питання щодо ролі та функцій головного героя. І якщо дискусії довкола оцінки статусу героя-мужчини стали менш гострими, то проблема показу в якості головної діючої особи жінки-детектива ще практично не розглядалось. А поза тим з'явилися нові ретродетективні твори, де головною героїнею виступає саме жінка, яка розслідує кримінальні злочини. Відповідно постає проблема, наскільки правдоподібною є спроба побудувати сюжет історико-кримінального роману на такій основі.

У статті розглядаються особливості створення образів жінок-детективів у сучасних українських ретродетективах, зокрема в циклах Андрія Кокотюхи «Київська сициця», Лори Підгірної «Інеса Путс. Панянка-детектив із Проскурова» та «уманському» циклі Дмитра Безверхнього. Показано різноманіття підходів цих авторів до проблеми, чи враховують вони історичні реалії, стан гендерного питання в Російській імперії межі ХІХ-ХХ ст., адже існувала низка обмежень/заборон на ті або інші професії для жінок. Лише після реформ Олександра ІІ почалися деякі зміни. Наприклад, в юридичній сфері жінки з певними застереженнями отримали змогу ставати приватними адвокатами та нотаріусами. Проте й тут випадки, коли жінка могла тривалий строк протриматись на вказаних посадах, були поодинокими. Одночасно щодо дозволу жінкам займатися службовою розшуковою, детективною практикою не йшлося. Автори розглянутих творів по-

різному мотивують заняття своїх героїнь розшуковою справою. Це або спосіб позбутися нудьги, повсякденної рутини, або бажання епатувати суспільство, чи сподівання своїм детективним хистом заробити собі на шматок хліба. В деяких творах поряд з вигаданими персонажами діють реальні історичні особи і практично в усіх відтворено місцевий колорит локацій, на яких відбуваються описувані події.

Ключові слова: гендер, ретродетектив, історико-кримінальний жанр, образ, місцевий колорит.

Chornyi Igor Vitaliiovich Doctor of Philology Science, Professor, The Head of the Department of Ukrainian Studies, Kharkiv National University of Internal Affairs, Lev Landau Ave., 27, Kharkiv, 61080, tel.: (057) 341-61-55, <https://orcid.org/0000-0001-6079-1746>

GENDER ASPECT IN MODERN UKRAINIAN RETRODETECTIVE

Abstract. The modern Ukrainian historical-crime novel (or retrodetective) as a genre appeared in domestic literature not long ago, in the late 20th - early 21st centuries, but it has already won the favor of the readership and attracted the attention of literary researchers. Among the numerous problems associated with the functioning of this type of criminal genre, one of the main places is the question of the role and functions of the main character. And if the discussions surrounding the assessment of the status of the male hero have become less acute, then the problem of showing a female detective as the main protagonist has practically not been considered yet. Besides that, new retro-detective works in which the main character is a woman who investigates criminal crimes have appeared. Accordingly, the problem arises as to how believable is the attempt to build the plot of a historical crime novel on such a basis.

The article examines the peculiarities of the creation of female detective's images in modern Ukrainian retro-detectives, in particular in the cycles of Andrii Kokotiuha "Kyivska syshchytisia", "Inesa Puts. The young lady-detective from Proskurov" by Lora Pidhirna, and the "Uman" cycle by Dmytro Bezverhnyi. The diversity of these authors' approaches to the problem is shown, whether they are considering historical realities, the state of gender issues in the Russian Empire at the turn of the XIX-XX centuries, because there were a number of restrictions/bans on certain professions for women. Only after the reforms of Alexander II some changes have begun. For example, in the sphere of Law, women were able to become private

lawyers and notaries only in some cases. However, even there, there were only a few cases when a woman could hold on to these positions for a long time. At the same time, there was no discussion about allowing women to be engaged in official investigative and detective work. The authors of the considered works motivate their heroines' pursuit of detective work in different ways. This is either a way to get rid of boredom, everyday routine, or a desire to shock society, or hope to earn a piece of bread with their detective skills. In some works, along with fictional characters, the real historical figures act, and almost all of them reproduce the colour locale of the locations where the described events take place.

Keywords: gender, retrodetective, historical mystery, image, colour locale

Постановка проблеми. Сучасний український історико-кримінальний роман (або ретродетектив) як жанр з'явився у вітчизняній літературі порівняно нещодавно, наприкінці ХХ – початку ХХІ століть, проте вже встиг завоювати прихильність читацької аудиторії і привернув до себе увагу дослідників-літературознавців. Серед численних проблем, пов'язаних з функціонуванням цього різновиду кримінального жанру, одне з чільних місць посідає питання щодо ролі та функцій головного героя. І якщо дискусії довкола оцінки статусу героя-мужчини стали менш гострими, то проблема показу в якості головної діючої особи жінки-детектива ще практично не розглядалось. А поза тим з'явилися нові ретродетективні твори, де головною героїнею виступає саме жінка, яка розслідує кримінальні злочини. Відповідно постає проблема, наскільки правдоподібною є спроба побудувати сюжет історико-кримінального роману на такій основі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гендерний аспект в українській детективній літературі досить плідно вивчається такими вітчизняними вченими-літературознавцями як Г. Бітківська, Н. Герасименко, М. Горелова, Т. Гуляк, А. Кокотюха, Л. Кукса, А. Таранова, С. Філоненко та ін. Однак питання щодо принципів зображення в ретродетективах головної героїні-сищиці ще практично не розглядалось і є досить важливим для осмислення поетики історико-кримінального жанру, розробки різних підходів до його літературознавчого аналізу.

Мета статті – дослідження особливостей створення образів жінок-детективів у сучасних українських ретродетективах, зокрема в циклах Андрія Кокотюхи «Київська сищиця», Лори Підгірної «Інеса Путс. Панянка-детектив із Проскурова» та «уманському» циклі Дмитра Безверхнього.

Виклад основного матеріалу. Якщо ще чверть століття тому сама назва «жіноча» література викликала спротив і в літературознавців і в самих авторів, то зараз існування цього прошарку художньої словесності стало загальноновизнаним і беззаперечним. Цей естетичний феномен осмислюється дослідниками, які намагаються викристалізувати його ознаки, показати, чим він принципово відрізняється від «чоловічої» літератури. Як справедливо зауважила Т. Гуляк, «характерною ознакою фемінних творів є інтегральний для них чинник розстановки персонажів: за нечисленними винятками, жіноча проза має в своєму центрі жінку-героїню, яка вирішує разом з універсальними екзистенційними проблемами специфічно гендерні питання буття. Це і дозволяє в динаміці вирізняти жіночу прозу як масив літературного процесу, що має як свої базові ознаки не тільки і не стільки авторство прозаїка-жінки, але й особливий жіночий погляд на світ, особливий інтерес до певних сторін екзистенції, заломлених через соціально-психологічні риси фемінного гендеру» [1, С. 155].

«Жіноча» література, спочатку освоївши у вітчизняній словесності любовно-сентиментальний жанр, впевнено просувається до охоплення нових жанрів, які до цього вважались суто «чоловічими». Вже не викликає подиву «жіноча фантастика», що переважно тяжіє до міського або романтичного фентезі. І без спротиву сприймається жіночий детектив, який впевнено залишив за собою такий різновид кримінальної літератури як іронічний детектив [2]. Відома українська дослідниця масової літератури С. Філоненко окрім іронічного детективу виділяє у вітчизняній кримінальній прозі ще такі, за її виразом, «адреналінові» жанри, як «власне жіночий» детектив, феміністичний неонуар і інтелектуальний детектив [3]. Одночасно історичний жіночий детектив (ретродетектив) ще не є таким розповсюдженим у вітчизняній кримінальній прозі як вищезгадані різновиди жанру. На відміну від західного ретродетективу, де питома вага «жіночої» прози стає з кожним роком усе біль значущою.

Говорячи про «жіночий» історичний детектив, слід розрізняти тексти, створені саме жінками і насамперед для жіночої аудиторії і твори, написані авторами-чоловіками, де головною героїнею виступає жінка. Саме такими є романи Андрія Кокотюхи з циклу «Київська сищиця» та романи й повісті з «уманського» циклу Дмитра Безверхнього, про які піде мова нижче. Досить точно різницю між цими двома різновидами історико-детективної літератури сформулювала Л. Таран: «Є проза, написана жінками, і проза, яка артикулює власне-жіночий досвід. Уточню: до першої відношу таку, котра улягає

стереотипам традиційного письма і змальовує світ жінки як такий, що не мислиться поза світом чоловіків, до другої – твори, що змальовують самодостатність жінки» [1, С. 154].

У вітчизняному жіночому історико-кримінальному романі можна виділити два основних різновиди: так званий артефакт-детектив і власне ретродетектив. Перший репрезентований більш широко. Зазвичай сюжет у ньому розгортається навколо якоїсь таємничої речі, яка колись належала відомому історичному діячові, відіграла фатальну роль у його долі, а потім певним чином впливає на долі інших людей. Події відбуваються в двох часових площинах: минулому й сьогоденні. Героїні таких детективів, сучасні жінки, розгадують таємниці артефакту і розплутують злочини, які відбуваються навколо нього. Одним з найвдаліших прикладів цього жанру в сучасній українській літературі можна назвати роман Ольги Саліпи «Будинок на Аптекарьській».

Власне ретродетективні романи з жінкою-сищицею в якості головної героїні в українській сучасній літературі є поодинокими явищами. Серед найвідоміших зразків цикли Лори Підгірної «Інеса Путс: панянка-детектив із Проскурова», Андрія Кокотюхи «Київська сищиця», «уманський» цикл Дмитра Безверхнього. На разі в західній літературі аналогічних творів значно більше, хоча у порівнянні з загальним масивом історико-кримінальних романів вони дійсно програють. У чому причини такого нерівномірного розподілу? Головною причиною, на наш погляд, є той факт, що жінки майже до кінця XIX століття були позбавлені лівової частини громадянських прав, права на вибір професії включно. Стати офіційно співробітницею правоохоронних органів, брати участь у розслідуванні злочинів жінка не могла. Особливо це стосується Російської імперії, оскільки, наприклад, у США ситуація склалася трохи інакше.

У 1856 р. власник першого північноамериканського приватного детективного агентства Алан Пінкертон узяв на роботу 23-річну вдову Кейт Уорн, яка стала першою жінкою-детективом у світі. Вона розкрила низку злочинів, пов'язаних із розкраданням державних коштів, а також кілька змов проти президента Лінкольна. У 1860 р. Пінкертон відкрив Жіноче детективне бюро й доручив Кейт Уорн контролювати підбір кадрів. Ці події вплинули на подальший розвиток професії правоохоронця, відкривши шлях до неї жінкам. Не дивно, що образ жінки-детектива в західному ретродетективі сприймається цілком нормально і не викликає великих заперечень у критики.

Більшість західних історико-детективних творів, де головними героїнями виступають жінки-сищиці, написано на матеріалі історії 2-ї

половини XIX – початку XX століття – того періоду, коли жінка вже отримала деякі права (зокрема й можливість займатися роботою детектива). Це цикли С. Дж. Арчер «Таємниці Клеопатри Фокс», Дайани Рейборн «Таємниці Вероніки Спідвелл», Клер МакКеннет «Таємниці Стелли й Лінді», події яких розгортаються у вікторіанській Англії, цикл Елізабет Пітерс (справжн. Барбара Мертц) про вікторіанську «археологиню в спідниці» Амелію Пібоді, яка розслідує злочини, скоєні на розкопках старожитностей у Єгипті. Винятком є цикл Пітера Тремейна про давньоірландську черницю VII століття сестру Фідельму. Сюжетні схеми цих творів практично однакові: скоєно злочин (переважно вбивства), який розслідує детектив-аматор у спідниці. Поряд з нею знаходиться помічник-мужчина, який провадить ті слідчі дії, які сама сищиця виконати не в змозі.

Ситуація зі становищем жінок у суспільстві в Російській імперії 2-ї половини XIX – початку XX століття значно відрізнялась від європейської та північноамериканської. «У XIX – на початку XX ст., – відзначає І. С. Міронова, – в Російській імперії переважно панувала консервативно-патріархальна концепція, в рамках якої жінки займали підлегле становище. Ця концепція була основою законодавства, підтримувалася вищими органами державної влади, а також значною частиною населення країни. Її теоретичною і моральною опорою було християнське вчення, згідно з яким дружина створена після чоловіка – створена для чоловіка «подібною йому». У консервативному науковому та громадському середовищі у цей період з'являлися теорії про природні передумови неповноцінності жінок, у відповідності з якими заявлялося, що жінки фізично є слабшими за чоловіків і менш розумними, що передбачало обмеження їх у правах» [4, С. 167].

Існувала низка обмежень/заборон на ті або інші професії для жінок. Лише після реформ Олександра II почались деякі зміни. Наприклад, у дотичній до теми нашої розвідки юридичній сфері жінки з певними застереженнями отримали змогу ставати приватними адвокатами та нотаріусами. Проте й тут випадки, коли жінка могла тривалий строк протриматись на вказаних посадах, були поодинокими. Вони практично були нівельовані після контрреформ кінця 70-х років XIX століття [4]. Одночасно щодо дозволу жінкам займатися службовою розшуковою, детективною практикою не йшлося. Служити в поліції жінки могли хіба на посадах наглядачок у жіночих відділеннях в'язниць. Не могли жінки отримати й ліцензію на провадження приватної детективної практики.

Починаючи з 10-х років XXI ст. в українській літературі з'являються історико-кримінальні твори, героїнями яких стають жінки-

детективи. Це повісті й романи Дмитра Безверхнього про сищицю з Умані «Дружина молочника» (2015), «Срібне люстерко, або Пані Ен ніколи не спізнюється на чаювання» (2016), «Порцеляновий погляд» (2020), «Імперія одноденок» (2024); цикл романів Андрія Кокотюхи «Київська сищиця», до якого наразі входять три романи: «Життя на карту» (2021), «Зламани іграшки» (2021) та «Зцілення невинністю» (2023); цикл романів Лори Підгірної «Інеса Путс. Панянка-детектив із Проскурова», який складається з двох романів: «Вежа Мінерви» (2023) та «Таємниця святого Флоріана» (2023). Події усіх цих творів відбуваються в Україні у складі Російської імперії на межі ХІХ – ХХ століть. Розглянемо ці книги з точки зору відбиття в них гендерного аспекту.

Молодий автор Дмитро Безверхній з Умані одним з перших у вітчизняній літературі написав історико-детективний твір, де головною героїнею виступає жінка детектив – оповідання «Дружина молочника» [5]. Події його оповідань, повістей та романів відбуваються у рідній для письменника Умані в 90-х роках ХІХ ст. Це ретродетективи, в яких події відбуваються на історичному тлі й в історичному декорі, проте реальних історичних осіб тут немає. Вони лише інколи згадуються (як то, наприклад, відомий криміналіст і сищик межі ХІХ-ХХ ст. Г. М. Рудий), але не з'являються на сторінках творів Безверхнього особисто.

Дуже багато місця в оповіді відведено відтворенню місцевого колориту. Письменник докладно описує локації, на яких відбуваються події. Це взагалі притаманно вітчизняному ретродетективу, авторами якого є мешканці невеликих провінційних міст і містечок. Таку тенденцію започаткували і підтримують провідні українські видавництва, що спеціалізуються на випуску розважальної, пригодницької літератури («Фоліо», «Клуб Сімейного Дозвілля», «Темпора» тощо). Цим надається сприяння такій гілці туристичної галузі як «літературний туризм». Тексти, створені у цім потоці, розповідають про цікаві історичні й архітектурні пам'ятки, які можуть зацікавити читача, що познайомився з цими книжками і вирішив подорожувати місцевостями, де відбуваються події, змальовані у прочитаних ним творах. Зазначений підхід ми можемо побачити і в циклі Лори Підгірної про Інесу Путс, і в ретродетективах Андрія Кокотюхи зі львівського і київського циклів.

У Безверхнього всі значущі події його творів відбуваються зазвичай або в історичному центрі Умані, окресленому будинками готелю «Лондон» (відомому подіями, які відбувалися в ньому в 1-й половині ХХ ст.), колишнього василіанського монастиря і школи, що

пережили буремні події Коліївщини, Костьолу Внебовзяття Пресвятої Діви Марії. Звичайно, не міг обійти письменник увагою і перлину Умані – славнозвісний парк «Софіївка» (на час описуваних подій – Царицин сад). Деякі особливо драматичні події роману «Порцеляновий погляд» [6] відбуваються саме в ньому, зокрема на Верхньому ставку і підземній річці Ахеронт.

Головною героїнею творів «уманського» циклу Безверхнього виступає молода жінка (її вік автором не уточнюється) Софія Нрієвська, ім'я для якої, на наш погляд, вибрано не випадково, оскільки вказує на головну архітектурно-паркову пам'ятку Умані. Як і героїня Кокотюхи Анна Вольська, вона є дружиною поліцейського, щоправда, не дійсного, а у відставці. Це дозволяє їй займатися розшуковою діяльністю не професійно, задля забезпечення собі засобів для існування, а ситуативно, вряди-годи, коли виникає необхідність. Таким чином, Безверхній не моделює ситуацію, яка б не відповідала історичній правді. Софія Нрієвська займається детективними розслідуваннями задля того, щоб розрадити себе або допомогти комусь з рідних чи знайомих. «В житті, – зазначає автор щодо персонажів детективних оповідань, які читала його героїня, – Софія знала чимало жінок, що нарівні з чоловіками могли давати раду заплутаним проблемам. Жінка-детектив – це завжди виклик – собі й комусь. Може і неправда те все, але такі думки допомагали Софії Павлівні в миті, коли справи йшли зовсім не так, як планується, рятуючи від меланхолії» [6, С. 270].

Оскільки чоловік Нрієвської Тиміш Уласович ще виконує певні розшукові дії на прохання поліцейського начальства і має багато знайомств у місцевих правоохоронних органах (його небіж Максим світовий посів дядькове місце), Софія Павлівна має змогу користуватись у своїх приватних розслідуваннях допомогою офіційних посадових осіб. Ті збирають речові докази, опитують свідків (включно й тих, які мешкають далеко від Умані), займаються наглядом за підозрілими особами. Сама ж героїня переважно опитує учасників подій і робить висновки з почутого: «Слідство веде поліція, а я просто розмовляю з людьми. Іноді такі розмови значно корисніші, аніж усілякі допити й експертизи, що ними морочить собі голову слідство. Люди діляться й розповідають, коли з ними говорять, а не коли їх допитують» [6, С. 170]. Методика розслідувань Софії Павлівни дуже нагадує те, що робить героїня Агати Крісті міс Марпл. Таким чином «жіночий» детектив Безверхнього тяжіє до класичного й так званого «затишного» детективу з його повільною провінційною атмосферою і злочинами, за поодинокими винятками скоєними на сімейно-побутовому ґрунті.

Цикл «Інеса Путс. Панянка-детектив з Проскурова» Лори Підгірної побудований дещо на інших художніх засадах. Головною героїнею його виступає молода жінка, яка намагається зробити професійну кар'єру приватного детектива. Спочатку, опинившись у центрі трагічної ситуації з убивством її подруги, вона намагається розібратись у справі, допомогти своєму колишньому коханцю, начальнику розшукового відділку проскурівської поліції Олексію Завальському знайти вбивцю. Проте подальші розшукові дії приводять обох молодих людей до несподіваних результатів. Вони виходять на таємничу організацію «Вежа Мінерви», до складу якої входять місцеві можновладці, очолювані рідним батьком Інеси. Фінал першого роману гостро-драматичний, навіть мелодраматичний. Взагалі, Підгірна схильна до мелодрами, тяжіє до ексцентрики й епатажу, що відчувається в особливостях показу головної героїні.

Інеса Путс не зовсім типова для російської провінції початку ХХ століття жінка. Вона дуже розкута, емансипована, не визнає законів суспільства і готова сперечатись і боротись за свої права. Опинившись у центрі богемного життя Парижа періоду Belle Époque, вона досить швидко призвичаїлась до європейської манери життя і мислення. Швидко й бездумно вийшовши заміж, героїня так же швидко розчаровується в подружньому житті й обирає незалежний спосіб існування. Інеса знайомиться з паризькими художниками, які «нашвидкуруч писали її портрети на згортках пожовтілого паперу, на шматках полотна, на серветках. Для одного з них – здається, у нього було чуттєве ім'я Жульєн – Інеса навіть оголилася по пояс. Це було неймовірно! Ніякого сорому, ніякої ганьби, ніякої хіті – тільки чистий, незамулений потік мистецтва! Так писали художники епохи Ренесансу! Так позували їм прекрасні мадонни та гарненькі вуличні повії... Оголена! І ніякої хіті...» [7, С.17-18]. Врешті-решт кинувши осоружного чоловіка, героїня повертається додому до Проскурова, де продовжує вести той же спосіб життя, що й у Парижі, шокуючи і епатаючи місцеве населення. Зрозуміло, що існувати так їй дають змогу значні статки батька і знайомства з сильними світу цього, які беруть епатажну панянку під своє покровительство (граф Потоцький, великий князь Борис Романов). Проте після самогубства Якова Путса, винного в організації підпільного борделю для аристократів, Інеса повинна була б переосмислити своє життя, оскільки мала б опинитись у повній ізоляції від суспільства, як це було притаманно тогочасній дійсності. Утім увесь цей скандал, як не дивно, не позначився на долі героїні і в наступному романі вона вже постає перед нами в якості ліцензованого приватного

детектива – ситуація практично неймовірна для реалій Російської імперії кінця XIX – початку XX ст.

Історичний «жіночий» детектив Підгірної відрізняється прагненням до сенсаційності, містики (героїня розкриває злочини, пов'язані з викриттям езотеричного товариства аристократів-збоченців, пошуками старовинного заговореного скарбу). Інеса Путс не стільки розплутує кримінальну загадку, скільки «пливе» за сюжетом, вряди-годи розкриваючи ту або іншу таємницю завдяки випадковим ситуаціям (підслухує розмову злодіїв, знаходить якусь записку-підказку, влаштовує спокусливу провокацію для супротивника тощо). При чому панянка-детектив завжди опиняється в опозиції до можновладців та високопосадовців (губернського й поліцейного начальства). Звичайно, як і героїні Безверхнього і Кокотюхи, жінка-детектив не може обійтись без допомоги мужчин. Насамперед, це представник правоохоронних органів Олексій Завальський, який надає Інесі можливість використувати його офіційне становище як ширму-прикриття для її не зовсім законного втручання в розслідування кримінальних злочинів. У другому романі в Шерлока Холмса у спідниці з'являється і власний літописець Ватсон в особі польського журналіста-мандрівника Міхала Ролле.

Показовим для творів цього циклу Підгірної (та й, власне, для всієї творчості письменниці в цілому) є те, що вони належать саме до історичних, а не просто ретродетективів. На сторінках романів про Інесу Путс виступають реальні персонажі минулого: граф Юзеф Потоцький, великий князь Борис Романов, подільський губернатор Олександр Ейлер, польський журналіст і історик-аматор Міхал Ролле. Вони показані у повній відповідності до історичної правди і беруть участь у долі Інеси, допомагаючи або, навпаки, перешкоджаючи їй у розслідуваннях. «Майже офіційна прогулянка під руку з Потоцьким Мільйонною та Олександрівською, а потім спільна вечера у «Слоні» на очах у всього проскурівського панства, звісно, принесли свої плоди ще того вечора. Шляхетна місцева публіка зрозуміла: Юзеф-Миколай ставиться до панянки Путс із незмінною повагою! А отже, Інеса тепер належить до тих жінок, про яких не варто пліткувати. А якщо й пліткувати, то дуже-дуже тихо! Без заголовків та фотографій у «Подолії». Бо тепер вона під покровительством самого Потоцького!» [8, С. 30-31]

Авторка, історикиня за фахом, знана краєзнавиця, ретельно відтворює і місцевий колорит. Її твори у цій площині нагадують «уманський» цикл Безверхнього, відрізняючись хіба що яскравим проявом авторської позиції. Підгірна не просто описує ту або іншу

архітектурну пам'ятку Проскурова або Кам'янця, а висловлює свої думки щодо її збереження або відновлення. Надідея другого роману циклу полягає у дбайливому ставленні до пам'яток минулого. Навіть стародавній скарб розшукується героями не з метою власного збагачення, а задля спрямування цих коштів на реставраційні роботи.

Alter ego авторки тут виступає образ красуні-науковиці Ізольди Огневицької, яка трагічно гине в боротьбі за справу свого життя, намагаючись довести місцевій пануючій верхівці перспективність ідеї перетворити Кам'янець на туристичний центр західноєвропейського зразка. Фактично вона є дзеркальним відбиттям головної героїні, бо так само обстоює ідеї емансипації і поводить себе епатажно як на думку місцевих обивателів. Доля Ізольди, яка стає жертвою не тільки жадібності власної тітки, а й офірою в цілому всієї відсталого консервативної системи російського царату межі XIX-XX ст., є одним з варіантів розвитку долі самої головної героїні циклу Підгірної. Варіантом досить вірогідним і правдоподібним.

А. Кокотюха досить ретельно підійшов у «Київській сищиці» до вирішення гендерної проблеми. На відміну від деяких колег по цеху (переважно письменниць) він не піддався спокусі зобразити в історичному детективі таку собі емансиповану супервумен, яка не рахується з оточуючим середовищем і поводить себе зухвало, викликаючи обурення суспільства. Патові для героїні ситуації у таких творах розв'язуються доволі штучно, здебільшого з використанням прийому *deus ex machina* або чудесних випадковостей. Тому в цілому сюжетика і персонажі згаданих ретродетективів не викликають довіри в читачів і критики.

У циклі Кокотюхи, насамперед, переконливо обґрунтовано цікавість Анни Вольської до розплутування кримінальних загадок. Для більшості знайомих героїні цей її дивний інтерес є проявом нудьги молодої удови, якій нічим заповнити своє дозвілля. Автор показує, що Анна починає займатися сищицькою діяльністю внаслідок того, що тривалий час вона допомагала своєму чоловікові, помічникові головного слідчого розшукової поліції Києва Івану Вольському розкривати карколомні кримінальні злочини. Саме вона була «мозком» у їхньому дуеті. З іншого боку, втративши чоловіка, Анна залишилась майже без засобів до існування. Жінка пропонує послуги в якості нишпорки заможним клієнтам щоб заробити собі кошти на прожиття. Своїми аналітичними якостями вона підтверджує реноме слідчого. Героїня Кокотюхи, на думку М. Горєлової, «руйнує стереотипи про жінку як людини, що не тямить в суто чоловічих справах і їй невласливі

такі таланти, як встановлення причинно-наслідкових зв'язків, ведення допитів, розслідування злочинів, бо це все виходить далеко за межі хатніх справ. Сищиця подається як жінка, що може бути і берегинею, і талановитим детективом, бо займається розв'язанням таємниці лиходійства лише за власним бажання і має до цього хист» [9, С. 22].

Анна Вольська, як і героїні західних ретродетективів, не працює наодинці. Вона добре усвідомлює власне місце в суспільстві, на що їй постійно вказують опоненти-мужчини (насамперед із силових відомств). Жінка-сищиця сприймається керівництвом поліції як нонсенс, який не стикається з законодавством і традиціями. Тому Вольська вимушена згуртувати навколо себе команду помічників, що вирішують за неї ті або інші завдання: спостереження за підозрюваними, проникнення до лігва злочинців, збір речових доказів та інформації тощо. Супутником і помічником Анни стають київський журналіст Гліб Коваленко і авантюристка з Одеси Роза Лисицька. Гадається, романіст послуговувався тут досвідом своїх попередників у детективному жанрі, насамперед Конан-Дойла, орієнтуючись на образи доктора Ватсона і Ірен Адлер. Почасти нагадує хатню господиню Холмса і Ватсона міс Хадсон помічниця Анни з господарства Христина Попович, яка, втім відіграє більш значну роль у сюжетах романів Кокотюхи, аніж шановна домовласниця з Лондона. У стосунках героїні з помічниками немає зверхності або запобігання (як, наприклад, у того ж Холмса). Це компанія друзів і однодумців, готових пожертвувати власним життям задля інших. Безкомпромісно ставиться Вольська до злочинців і корумпованих правоохоронців.

Показово, що справи, розслідуванням яких займається Вольська, зазвичай також мають гендерну спрямованість. Анна в усіх трьох романах розплутує кримінальні справи, так або інакше пов'язані з жінками: вбивство дружиною чоловіка («Життя на карту»), серійні вбивства молодих дівчат і порнографія неповнолітніх («Зламани іграшки»), псевдонаукові експерименти з незайманими дівчатами («Зцілення невинністю»). Характерною ознакою архітекtonіки романів циклу є наявність у сюжеті кожного з них двох злочинів, один з яких спочатку є прихованим. Під час розслідування «головного» криміналу Вольська натикається на інший, вдало замаскований під основний. Це також розповсюджений художній прийом у світовому кримінальному романі. Проте ніяких надмірностей, містики, штучності в кримінальних справах, описаних у циклі «Київська сищиця», немає. Немає і механістичного розв'язання конфліктів, показових для деяких українських ретродетективів, де діють жінки-сищиці.

Висновки. Таким чином, гендерний аспект у сучасних українських ретродетективах, де героїнями виступають жінки-детективи, реалізується неоднозначно.

Література:

1. Гуляк Т. Жанрова своєрідність українського жіночого детективу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2018. Вип. 37. Том 1. С. 153–158.
2. Таранова А. Детектив очима жінки. *Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. статей*. Ніжин : ТОВ «Видавництво «АспектПоліграф», 2007. Вип. XIV: Лінгвістика і літературознавство. С. 231–239.
3. Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс/гендер/жанр : монографія. Донецьк : ЛанДОН-XXI, 2011. 432 с.
4. Міронова І. С. Боротьба за юридичні права жінок у Російській імперії (друга половина XIX – початок XX століть). *Universum Historiae et Archeologiae*. Дніпро, 2019. Т. 2 (27). Вип. 2. С. 163–175.
5. Безверхній Д. Порядні пані вмирають самотньо. К. : Темпора, 2023. 268 с.
6. Безверхній Д. Порцеляновий погляд. К. : Темпора, 2023. 300 с.
7. Підгірна Л. Вежа Мінерви. Харків : Фоліо, 2023. 414 с.
8. Підгірна Л. Таємниця святого Флоріана: із циклу «Інеса Путс. Панянка-детектив із Проскурова». Харків : Фоліо, 2023. 414 с.
9. Горелова М. Образ жінки-детектива в романах Андрія Кокотюхи «Життя на карту. Київська сищиця» та «Зламани іграшки». *Філологія XXI століття : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді*. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2023. С. 22–23.
10. Кокотюха А. Життя на карту. Київська сищиця. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2021. 304 с.
11. Кокотюха А. Зламани іграшки. Київська сищиця. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2021. 352 с.
12. Кокотюха А. Зцілення невинністю. Київська сищиця. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2023. 352 с.

References:

1. Huliak T. (2018). Zhanrova svoieridnist ukrainskoho zhinochoho detektyvu [Genre originality of the Ukrainian female detective]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia : Filolohiia - Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*. Odesa : Mizhnarodnyi humanitarnyi universytet, Vyp. 37. V. 1, 153–158 [in Ukrainian].
2. Taranova A. (2007). Detektyv ochyma zhinky [A detective through the eyes of a woman]. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii : mizhvuz. zb. nauk. Statei – Actual problems of Slavic philology: interuniversity. coll. of science articles* Nizhyn : TOV «Vydavnytstvo «AspektPolihraf», Vyp. KhIV: Linhvistyka i literaturoznavstvo, 231–239 [in Ukrainian].
3. Filonenko S. (2011). Masova literatura v Ukraini: dyskurs/hender/zhanr : monohrafiia [Mass literature in Ukraine: discourse/gender/genre: monograph] . Donetsk : LanDON-XXI, [in Ukrainian].

4. Mironova I. S. (2019). Borot'ba za yurydychni prava zhinok v Rosiys'kiy imperiyi (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) [The struggle for women's legal rights in the Russian Empire (the second half of the 19th - the beginning of the 20th century)]. *Universum Historiae et Archeologiae*. Dnipro, V. 2 (27). Vyp. 2, 163–175 [in Ukrainian].
5. Bezverkhniy D. (2023). Poryadni pani vmyrayut' samitno. [Decent ladies die alone]. K. : Tempora, [in Ukrainian].
6. Bezverkhniy D. (2023). Portselyanovyy pohlyad [Porcelain look]. K. : Tempora, [in Ukrainian].
7. Pidhirna L. (2023). Vezha Minervy [Tower of Minerva]. Kharkiv : Folio, [in Ukrainian].
8. Pidhirna L. (2023). Taiemnytsia sviatoho Floriana: iz tsyklu «Inesa Puts. Panianka-detektyv iz Proskurova» [The mystery of St. Florian: from the series “Inesa Puts. A young lady-detective from Proskurov”]. Kharkiv : Folio, [in Ukrainian].
9. Horielova M. (2023). Obraz zhinky-detektyva v romanakh Andriia Kokotiukhy «Zhyttia na kartu. Kyivska syshchytsia» ta «Zlamani ihrashky» [The image of a female detective in the novels of Andrii Kokotyukha "Life on the map. Kyiv woman-detective" and "Broken toys"]. *Filolohiia XXI stolittia : Zbirnyk naukovykh prats studentstva y naukovoï molodi - Philology of the 21st century: Collection of scientific works of students and scientific youth*. Kharkiv : KhNPU imeni H.S. Skovorody, 22–23 [in Ukrainian].
10. Kokotiukha A. (2021) Zhyttia na kartu. Kyivska syshchytsia [Life on the map. Kyiv woman-detective]. Kharkiv : Knyzhkovyi klub «Klub Simeinoho dozvillia», [in Ukrainian].
11. Kokotiukha A. (2021) Zlamani ihrashky. Kyivska syshchytsia [Broken toys. Kyiv woman-detective]. Kharkiv : Knyzhkovyi klub «Klub Simeinoho dozvillia», [in Ukrainian].
12. Kokotiukha A. (2023). Ztsilennia nevyynnistiu. Kyivska syshchytsia [Healing by innocence. Kyiv woman-detective]. Kharkiv : Knyzhkovyi klub «Klub Simeinoho dozvillia», [in Ukrainian].